

MAIN FEATURES OF CROSS-CULTURAL COMMUNICATION IN THE LIGHT OF MODERN LINGUISTIC RESEARCH

The article presents a detailed analysis of the problem of cross-cultural communicative interaction with a special focus on the linguistic aspects of cross-cultural communication. The authors consider the definitions of the term and on their basis suggest their own understanding of cross-cultural communication. The article deals with language differences that may affect communication between speakers of different languages and cultures for future use of the obtained results in practice.

Keywords: intercultural communication, other cultures, cultural differences.

УДК 316.442.432:82 – 92 (477)

Антоніна ІВАЩУК

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЖАНРІВ І ПРОБЛЕМА ЇХНЬОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ В ТЕОРІЇ ТА ЖУРНАЛІСТСЬКІЙ ПРАКТИЦІ

Стаття присвячена дослідженню трансформації жанрів, проблемам їхньої ідентифікації в теорії та на практиці, ґрунтуючись на дослідженнях вітчизняних та зарубіжних дослідників.

Ключові слова: жанр, репортаж, трансформація, журналістське розслідування, варіативність, інтерв'ю.

Сучасна журналістика трансформується, розвивається та видозмінюється разом зі змінами у суспільстві. Усталені журналістські жанри також, з плином часу, потерпають змін. Досліджувана проблема є актуальною, оскільки правильний вибір жанру, дотримання вимог кожної жанрової групи впливає не тільки на подання матеріалу, висвітлення факту, а й на сприйняття інформації суспільством. Журналісти теоретики постали перед фактом трансформації та взаємопереходу у межах жанрових груп. Один жанр може містити в собі ознаки інших жанрових форм. Метою дослідження є проаналізувати особливості трансформації жанрів в сучасній журналістській практиці. Найбільшу дискусію викликає такий жанр, як журналістське розслідування.

Проблему ідентифікації, жанрового розмежування студіювали відомі вітчизняні й зарубіжні науковці. Насамперед слід наголосити на працях В. Здоровега, В. Різун, М. Василенко, Л. Терентьева, В. Терін, С. Тимошенко, О. Фешовець, М. Фішман, О. Хромова, А. Швецова.

Російські дослідники М. Кім і В. Ученова про жанр розслідування згадують більше в теоретичному плані, іноді поєднуючи власне жанр і методи журналістської роботи. У ґрунтовній праці М. Кіма, де йдеться про групи інформаційних та аналітичних жанрів, розслідування як таке не згадується взагалі [5].

Натомість – представники Німецької школи схильні зараховувати розслідування, незважаючи на потужний репортажний елемент, до аналітики або журналістського дослідження [1].

Зіставивши наведені вище дефініції, можна констатувати, що інвестигативна журналістика, або журналістика розслідування, – метод ефективного отримання фактичного матеріалу репортером або групою творчих працівників для подальшої реалізації його у викладі переважно репортажу або розширеної аналітичної статті з яскраво вираженими репортажними елементами, вставками у вигляді інтерв'ю, монологічного чи діалогічного характеру. Кінцева мета будь-якого матеріалу, написаного методом інвестигативної журналістики, полягає в досягненні істини стосовно того, що реально трапилося в об'єктивній реальності.

Звертаючись до досвіду вітчизняних і зарубіжних науковців, можна побачити, що окреслену проблему вже опрацьовують, зокрема в роботах шведського дослідника Еріха Фіхтеліуса (“Десять заповідей журналістики” [10]) і вітчизняного вченого М. Василенка, де сформульовано своєрідний кодекс репортера [3]. У цих лапідарних заповідях-рекомендаціях науковців зацентовано увагу і на моральних аспектах проблеми в репортажних розслідуваннях.

Репортаж-розслідування, метод і результат втілення авторського задуму, неможливий без інтерв'ю як засобу отримання інформації. Крім усього іншого, сучасне розслідування в його текстовому варіанті продуктивно реалізується, про це свідчить практичний досвід, за умови включення в архітектуру твору

елементів інтерв'ю як одного з найдавніших і найбільш ефективних методів подачі інформації.

В аналізованому випадку можна констатувати реальну трансформацію і взаємоперехід жанрів з одного в інший. Інтерв'ю не тільки доповнює власне репортажний стиль, а й з'ясовує ті моменти, які неможливо представити у форматі простого авторського опису події. Інтерв'ю дає читачеві змогу об'єктивно судити про причину й сутність того, що трапилося через світобачення та безпосередньо розповідь свідків події. Обсяг інтерв'ю і форма його подачі залежить лише від репортера. Його оптимальним, таким, що викликає довіру читача є класична форма діалогу. Класичним форматом інтерв'ю визначено діалог.

Як свідчить практика сучасних масових видань в Україні, прийом включення інтерв'ю в стилістику репортажного матеріалу ще не розроблений остаточно, він потребує творчої корекції. Трапляються випадки, коли текст, починаючись із класичної репортажної замальовки, що має динамічний вступ, переходить у класичне інтерв'ю. Сповільнюється динаміка сприймання фактичного матеріалу, потенційний читач губиться, підсвідомо відчуваючи диференційність двох жанрів: репортажу та інтерв'ю. І навпаки, інтерв'ю у вищезазначених виданнях раптом переходить у репортаж, тоді втрачається об'єктивність зображуваної ситуації. Інтерв'ю як жанр універсальний потребує вкрай обережного, толерантного і, головне, професійного ставлення, оскільки передбачає пояснення події суб'єктом, який не завжди об'єктивно оцінює реальний стан справ. У репортажі-розслідуванні, ширше – інвестигативному методі, на допомогу журналістові приходиться така форма цього жанру, як блиц-інтерв'ю. Інваріантом жанру може стати блиц-опитування.

Блиц-інтерв'ю являє собою оригінальний жанр узагалі, що усталився в практиці вітчизняної журналістики порівняно недавно. Нині він успішно розвивається, оскільки формат подачі матеріалу є привабливим для пересічного читача, якого, природно, турбує, як реагують на ті чи ті факти інші громадяни. Блиц-інтерв'ю може бути складною частиною репортажу-розслідування, а також доповнювати його у вигляді колонки, розверстаної над репортажем, або в так званому “підвалі”, тобто наприкінці матеріалу, через усю газетно-журнальну шпальту.

Однак навіть за цієї форми подачі інформації, що передбачає особливу майстерність газетно-журнальної верстки, блиц-інтерв'ю все ж працює на репортаж-розслідування. Розміщення блиц-інтерв'ю за межами власне репортажу дає змогу, певним чином актуалізувати сприйняття тексту на рівні читацької підсвідомості. Коли репортаж-розслідування на газетно-журнальній шпальті (з відповідною фотографією чи колажем) сягає, за ліпших умов, до 4 500 друкованих знаків, то розміщення на сусідній шпальті (розворот газети чи журналу) специфічної форми подачі – блиц-інтерв'ю сприяє продуктивнішому засвоєнню матеріалу, в оптимальному варіанті – кінцевої ідеї твору.

Формат текстів блиц-інтерв'ю може варіюватися, залежно від обсягу репортажу розслідування. Проте, як свідчить досвід, блиц-інтерв'ю не повинен перевищувати 25-30 % у власне репортажному тексті; інакше – руйнується стилістика, формат подачі матеріалу в жанрі репортажу-розслідування.

Аналізуючи варіативність і трансформацію такого специфічного виду журналістської творчості, як інтерв'ю, необхідно зазначити, що існує чисельна кількість визначень інтерв'ю і як жанру, і як методу збирання інформації. Західні фахівці, приміром, вважають, що інтерв'ю – це оптимальний засіб інформування читачів. Оригінально і лапідарно дефініює жанр інтерв'ю німецький дослідник

3. Вайшенберг: “За допомогою інтерв'ю фіксуються висловлювання певних осіб щодо тих чи інших тем, а також інформація про самих осіб” [1].

Специфіка інтерв'ю як жанру полягає в тому, що факт, подія, явище, їх суспільно-політичне значення розкриваються через повідомлення, думку компетентного співбесідника, який володіє інформацією. Отримання її від очевидця через пряму мову створює відчуття достовірності.

Офіційно, класично і канонічно вважають, що завданням інтерв'ю як жанру, є отримання нових свідчень про людину, суб'єкт діяльності або з'ясування факторів, процесів, що досі не були адекватно висвітлені. На цьому наполягають такі відомі журналістикознавці, як В. Зуб, І. Корнійко, М. Недопитанський, Л. Скокова, а також В. Ученова, зазначаючи, що “структура пізнавального процесу... може практично без змін перетворитися у структуру жанру” [9].

Інтерв'ю в сучасній українській пресовій журналістиці, попри певні трансформації інваріативності жанру, усе ж має традиційно усталений характер діалогу. Це – оптимальний метод отримання інформації, оперативний, хоч і певною мірою суб'єктивний, оскільки кожен індивід із його судженнями, усталеним світоглядом є суб'єктивним уже за людською природою. Традиційне інтерв'ю української преси – це п'ять тисяч друкованих знаків із фотографією респондента.

Інтерв'ю в газеті формату А3 розверстується на цілу шпальту, як додаток, підверстуються інформаційні замітки або короткий анонс, в кінці матеріалу – редакційний коментар. Нерідко останній пропонує продовжити розмову; подібний коментар-звертання апелює до читацького загалу і є ефективним для популяризації власне конкретного видання. Читач сприймає коментар завжди особисто, він прагне продовження бесіди, останнім часом вдаючись до послуг електронної пошти.

Класична форма діалогічного характеру інтерв'ю в українській пресі відпрацьована десятиріччями практичної роботи. Керівництво редакції цілком свідомо часто не зважається порушувати догми, вважаючи за доцільне не апробувати нові методи опитування, оскільки достатньо традиційних, уже апробованих. За свідченням М. Василенка, існують більш “артистичні” випадки газетної практики, коли в інтерв'ю вводиться репортажний елемент і суб'єктивний коментар.

Розрізняють три способи впливу інтерв'ю на читача:

1. Повідомляти такі знання про невідомі елементи дійсності, завдяки яким людина змінює своє ставлення до неї.
2. Повідомляти нову інформацію про вже відомі речі, суттєві для їх глибинного розуміння, усвідомлення.
3. Нову інформацію не повідомляти, а змінювати лише спосіб донесення її до читача [2].

Наведена вище класифікація способів інтерв'ю є доволі розширеною, проте можна доповнити її ще одним посиланням. У сучасному інваріантному інтерв'ю існує, крім того, четвертий пункт. Коли журналіст, розпочинаючи розмову, примушує респондента обстоювати його думку або, навпаки, суперечити їй, такий перехід є несподіваним для респондента, тому логічне

завершення подібного виду інтерв'ю являє собою суто авторський коментар.

Загалом, коли йдеться про спеціальні політичні видання в Україні, слід звернути увагу на той незаперечний факт, що методи трансформації жанру інтерв'ю зазвичай стають тут правилом, а не випадковістю. Пов'язане це не лише з таким фактором, як внутрішньоредакційна політика, але й із прагненням подати проблему комплексно, проаналізувавши її з усіх боків. Політичне інтерв'ю характеризується більш розширеним форматом, ілюстрованим рядом, можливістю для інтерв'юера поставити заздалегідь підготовлені запитання, що ретельно опрацьовує не лише журналіст, а й група аналітиків.

Крім цього, суто політичне інтерв'ю в умовах демократизації суспільної думки призводить до іншого малодослідженого феномену. Часом респондент, не підлаштовуючись до запитань журналіста, сам починає самостійно аналізувати, виокремлюючи із загального списку запитань ті, що йому більше до вподоби, які адекватніше відповідають сенсові політичної ситуації. Безперечно, у такому разі констатуємо дуже своєрідний вид трансформації жанру, коли респондент, формуючи запитання, фактично змінює не лише ідейно-політичне спрямування інтерв'ю, а й, власне, архітектоніку матеріалу.

Із моменту здобуття незалежності України, засоби масової інформації формально перестали бути явищем, що констатувало істину. Наказний, остаточний вердикт, характерний для відповідей в інтерв'ю тоталітарних часів, поступився місцем стилістиці розмірковування, уважного до кожної фрази-відповіді. Сприяють цьому й журналісти, даючи змогу респондентові повернутися до вже сказаного, укотре перевірити власне посилання. Така практика поступово сприяє розширенню можливостей інтерв'ю як жанру.

Трансформація жанру інтерв'ю в сучасній українській пресі полягає і в ситуативній зміні форми, а головне, змісту заздалегідь підготовлених запитань уже в процесі розмови. Респонденти, які почуваються вільно й розкуто, особливо, коли йдеться про громадських діячів, політиків, молодіжних лідерів, варіюють свої відповіді, змушуючи журналіста миттєво реагувати на зміну стилістики бесіди. Тому поступово відходять у минуле відповіді на прості запитання. Перевагу надають складнопідрядним,

складносурядним реченням, що передбачають розширене тлумачення, роз'яснення проблеми. Повною мірою спрацьовує другий спосіб впливу інтерв'ю на читача, коли повідомляється нова інформація про вже відомі речі, суттєві для їх глибинного розуміння, усвідомлення.

Очевидно, сучасне класичне інтерв'ю поступово тяжіє до трансформації в жанр інтерв'ю, що має діалогічний характер. Як уже зазначалося вище, цей складний жанр характеризується спілкуванням між респондентом і журналістом “на рівних”. З одного боку, це дає можливість журналістові максимально деталізувати своє запитання, у разі необхідності звернувшись до нього ще раз. З іншого боку, журналіст, готуючись до такого виду інтерв'ю, вивчає проблему, орієнтуючись у її аспектах, нюансах, підтекстах на рівні респондента. Коментар у такому разі не потрібен, проте діалогічний характер інтерв'ю може передбачати включення до структури текстового матеріалу різних інформаційних компонентів у вигляді довідок, посилань, історичних екскурсів. Останні можуть існувати окремо від відповіді респондента, тоді це дає змогу певним чином виявити власне позицію журналіста, редакції, а можуть бути запропонованими увазі респондента вже в процесі інтерв'ю-діалогу. Важливо, щоб такі документи, посилання, довідки не сповільняли динаміку інтерв'ю. Крім того, вони здатні відволікти респондента, а отже, читача, і від суті головної проблеми. Тому питання про те, чи слід попередньо ознайомлювати респондента зі вставками в текст інтерв'ю, залишається дискусивним. Певною мірою будь-яке штучне втручання – це своєрідна творча експансія в авторську відповідь, що являє собою істотну причину, яка може вплинути на загальний зміст бесіди, очевидний мас-медійний ефект, що позначається на адекватній реакції читацького загалу.

Крім того, коли текст інтерв'ю, фактично без узгодження з автором, певним чином трансформується в стилістичному плані, це може загрожувати позовом до редакції, адже респондент відповідає лише за слова, зафіксовані журналістом, і не несе відповідальності за зміст коротких чи розширених довідок, історичних екскурсів і т. ін. Застосовуючи такий прийом із провокативною метою, можна досягнути певного психологічного ефекту, впливу на читацьку аудиторію. Водночас, ознак у такому разі маємо порушення

журналістської етики, оскільки традиційно журналіст повинен попередньо ознайомити автора не лише з текстом власне інтерв'ю, а й загалом з усім матеріалом, що буде розміщений на газетно-журнальній шпальті під однією “шапкою”, заголовком. Інша річ, що процеси творчої діяльності, особливо коли йдеться про жанр інтерв'ю, передбачають різні форми реакції журналіста на висловлене респондентом під час бесіди. Подекуди оригінальні порівняння, історичні паралелі, необхідні довідки соціально-економічного характеру виникають у свідомості журналіста спонтанно і продукуються в текстовий матеріал уже на той момент, коли інтерв'ю підписане та схвалене до друку. Тоді виникають прецеденти, і журналіст, керуючись власними професійними навичками й досвідом, має вирішувати питання про внесення змін до матеріалу. Він повинен робити це суто індивідуально, з огляду на принципи максимальної об'єктивності й поваги як до автора, так і до читацької аудиторії.

Прямою антитезою інтерв'ю-діалогу стає жанр, що також набуває широкого застосування в українській пресі через можливість отримання максимальної інформації. Йдеться про так звані “круглі столи”, але вже в новому, інтерактивному виконанні. Це – віртуальні інтернет-зустрічі, про які дослідник онлайнової журналістики Джим Гол пише: “Широка пропускна смуга Інтернету дає журналістиці простір, щоб змінити ситуацію, водночас онлайнова журналістика дозволяє мати таку кількість читачів, якої друковані “жовті” видання не мали ніколи. Цей процес – щось на кшталт ланцюгового транспортера, в якому головним медійним організаціям передують дедалі хиткіші джерела, що ефективно замикають повний цикл” [4].

Пропоноване визначення – метафоричне, але воно відображає головну суть інтернет-конференцій, які окремі науковці схильні зараховувати до своєрідної екстраполяції традиційних прес-конференцій. Он-лайн журналістика і справді характеризується численною кількістю учасників, проте факт збільшення кількості не означає поліпшення якісних характеристик. Коли ж ми розмірковуємо про проблему трансформації саме друкованих жанрів, то слід зазначити, що віртуальна конференція “скопійована” згодом на газетно-журнальній шпальті, демонструє всі плюси-мінуси такого засобу отримання інформації.

До плюсів, безперечно, належить практично необмежена кількість учасників заходів. Недоліком варто вважати низку суб'єктивних характеристик, що негативно впливають на поширення й адекватне сприйняття великого масиву інформації як такої. Крім того, он-лайнова конференція часто перетворюється на некерований процес, у ході стрімкого і безсистемного саморозвитку якого організатори забувають про основну тему. В он-лайновому спілкуванні губиться також головне, що маємо у класичному інтерв'ю: споглядання реакції респондента на поставлене запитання, певною мірою втрачається рівень довіри респондента, що має неминуче налагоджувати журналіст ще на початку спілкування. Респондент, відповідаючи на цілу низку запитань, які часто ставлять кореспонденти-аналітики, просто не в змозі зрозуміти їхньої реакції на свою відповідь. Нерідко становище ускладнюється тим фактом, що в он-лайновій прес-конференції беруть участь аматори, які не вміють правильно відформатувати запитання, вирізнити проблему. Водночас, за свідченням Дж. Гола, Інтернет розширюючи спілкування в режимі он-лайн, допускає можливості появи численної кількості неперевіраних фактів. Тому, в разі коли матеріали он-лайнової конференції стають основою журналістських розслідувань, їх застосовують як складовий елемент у пресових інтерв'ю. Інформацію слід ретельно перевіряти, звертаючись до інших джерел інформації.

Якщо он-лайнова конференція, як і будь-яка конференція в її класичному розумінні, є формою колективного відбору інтерпретації інформації, то інтерв'ю-монолог постає як оригінальний жанр, що фактично не змінюється впродовж багатьох років. Його "родзинка" – той факт, що монолог слугує ідеальним засобом для самовираження власне респондента, за умови коли реалізується він у лапідарній формі, а респондент безпосередньо відповідає на запитання, не уникаючи гострих кутів, проблемних моментів. Так трапляється вкрай рідко, тож журналіст змушений час від часу нагадувати своєму візаві про необхідність дотримання правил логічного викладу думки. Ці зауваження, своєрідні професійні правки журналіста остаточного варіанта інтерв'ю-монологу, як правило, не входять, тому читач бачить матеріал

фактично підкоректований, відредактований, що йде лише на користь власне редакційній політиці.

Розмірковуючи про жанр інтерв'ю-діалогу, на останньому акцентує у своїх розділах журналістикознавець М. Василенко. Учений зазначає, що цей жанр – є надзвичайно складний не стільки для журналіста, скільки для респондента. Якщо це не представник професії, що передбачає вільне володіння словом, навіть ораторськими прийомами (політик, юрист, викладач), то йому, респондентові, важко протягом тридцяти-сорока п'яти хвилин викласти своє бачення проблеми, не зупиняючись на деталях, обтяжливих подробицях. В інтерв'ю-монологі передбачено всього одне запитання до респондента, після чого журналістові залишається лише стежити за роботою диктофона і деколи стриманою жестикуляцією або мімікою передавати своє поблагливо-нейтральне ставлення до відповіді [3].

Психологічна природа респондента, його емоційний стан іноді призводять до того, що він свідомо чи несвідомо намагається апелювати до журналіста як до потенційної аудиторії, навіть залучити його до полеміки, суперечки. Французькі фахівці відверто рекомендують “витягти найбільше інформації з “визнаного спеціаліста” або “відомої особи”, при цьому витягти навіть більше, ніж він сам запланував повідомити”. Далі – слушне зауваження: “Треба вивести його зі шаблону стандартної промови за межі заготовлених фраз” [8].

Отже, лише від професійних навичок журналіста залежать дієвість інтерв'ю-монологу, уміння підтримати монолог респондента на стабільному інформаційному рівні.

У процесі свого розвитку інтерв'ю-монолог теж зазнав істотних трансформацій, що переважно стосуються ускладнених взаємин у сфері інтерв'юер-респондент. Коли, приміром, ідеться про політичні інтерв'ю-монологи, то жанр “вимагає від журналіста значної незалежності у поведінці” [1]. Фактично під час розповіді респондента, він ніби домінує над особою журналіста, оскільки той, за законами жанру, має поставити лише одне, головне запитання. Як відомо, в інтерв'ю-монологі додаткові запитання практично не застосовують, перепитування забороняють, як і поведінку журналіста, що має демонструвати якщо не лояльність, то принаймні нейтралітет стосовно висловлювань респондента.

Також існує оригінальна трансформація інтерв'ю-монологу, яку деякі дослідники схильні вважати навіть окремим утворенням. Називають цей вид “розповіддю-цитатою” [7], стверджуючи, що розповідь цитата – зменшене за масштабами інтерв'ю-сповідь.

Розповідь-цитата, не є жанром; це саме підгрупа, окремий, кожного разу індивідуальний шлях максимального донесення до читача стислої інформації, поданої у лапідарній, цитатній формі. На газетно-журнальній шпальті розповідь-цитату мають відповідно подавати: у вигляді газетного “врізу”, “покладеного” в журнальному варіанті на інший колір – “тангір”, тощо. Тобто лапідарність стилю цього міжжанрового утворення дає змогу говорити не лише про оригінальні способи подачі, а й про можливість підсилення ефективності звучання цього матеріалу за рахунок особливого й осібно розміщення його на газетно-журнальній шпальті. Цитата одразу впадає в око як квінтесенція думки, ідеї певного матеріалу, можливо – цілого номера. Розповідь-цитата як інваріант інтерв'ю-монологу може належати відомій особистості, а також пересічному трудівнику, рядовому громадянину країни, який влучно висловився, висловив слушну думку про хід події. З таких умов розповідь-цитата імпонуватиме читацькій аудиторії, бо її розміщений на шпальті друкованого видання, спонукатиме читацький загал до співпереживання, активізує власне творчу роботу читачів.

Специфіка жанру полягає в тому, що як і інтерв'ю-монолог, так і розповідь-цитату необов'язково шукати спеціально заздалегідь, готуючи респондента до можливої зустрічі, його відповіді на журналістські запитання. До того ж останнє актуалізується у зв'язку з тим, що розповідь-цитата є, по суті, експромтом, а останній метод подачі інформації – імовірніше спонтанний, ніж заздалегідь підготовлений. Тож розповідь-цитата може бути також знайдена методом спорадичного пошуку. Подібну цитату легко виокремити серед читацьких листів, відшукати на так званому форумі, де спілкуються читачі видання. Влучний дотеп, цікава фраза, можливо вирвана з контексту, призводить до появи нового жанрового утворення у вигляді розповіді-цитати. Також основою для подачі цитати на газетній шпальті може стати “випадково” зафіксована власне журналістом цікава фраза, уривок з передачі, розмови тощо. Здебільшого виникає запитання

авторської ідентифікації тексту, що буде екстрапольовано на публікацію у вигляді жанрового матеріалу. Безперечно, за умови анонімності висловлювання (фактично підслухана інтерв'юером бесіда в метро, приміром) – вдала фраза, надрукована на газетно-журнальній шпальті, без підпису, одразу знайде “авторів”, які щиро вважатимуть себе творцем влучного афоризму. Особливості людської психіки слід прораховувати одразу, тож під матеріалом, вирішеним у жанрі розповідь-цитата, обов'язково повинен стояти конкретний підпис, або, як інваріант, посилання журналіста на обставини і час, за яких він зафіксував цей вислів, жарт, експромт, що згодом подані як розповідь-цитата.

Портретне-інтерв'ю за задумом і реалізацією переслідує ту ж мету, що і зарисовочний репортаж (репортаж-зарисовка). В обох випадках маємо факт події (існування певного індивіда в разі інтерв'ю); за цих же умов журналіст прагне подати якомога правдивішу інформацію про об'єкт зображення. Однак працівники ЗМІ послуговуються різними стилістичними засобами, жанровими методами роботи, різною методикою реалізації ідеї в друкованому слові й т. ін. Інтерв'ю-зарисовка, портретне-інтерв'ю в чистому вигляді, як, власне, і репортаж зарисовка, існувати не можуть, оскільки потребують застосування прийомів передачі інформації, не характерних для цього жанру.

Специфічні елементи, запозичення з групи художньо-публіцистичних жанрів дають можливість у портретному-інтерв'ю передати психофізіологічні особливості характеру респондента. Такі аналогічні запозичення вже з репортажу створюють враження особистої присутності читача на місці проведення інтерв'ю. У цьому випадку подають обставини зустрічі, особливо, коли вона відбувається в русі, динаміці. Саме динаміка розповіді дає змогу активізувати стиль подачі фактичного матеріалу. Деталі обстановки: місце проведення зустрічі, яскраві елементи в поведінці респондента – уможливають розкриття внутрішньої експресії, посилюють власне діалогічний характер розповіді про героя. Портретні інтерв'ю до недавнього часу були пріоритетом групи літературно-художніх, культурологічних видань в Україні, зокрема щотижневика “Літературна Україна”, журналу “Вітчизна”, “Дніпро”. Зараз цей жанр поступово поширюється і серед

громадсько-політичних видань, причому незалежно від їхньої політичної спрямованості.

Обов'язковим елементом портретного інтерв'ю як жанру є доповнення його у вигляді фотографії респондента, причому практика засвідчує, що подекуди окремо підготовлена фотосесія – значно ефективніша за одне фото. Так, багато газет і журналів застосовує суто телевізійний досвід, використовуючи прийом “стоп-кадру”, коли фотограф практично імпровізує, знімаючи головного героя в різних, часом несподіваних ракурсах. Цей фоторяд згодом розміщують поряд із текстовим матеріалом на газетно-журнальній шпальті.

Питання про трансформацію жанру портретного інтерв'ю, попри всі наукові дослідження цього жанру, остаточно не з'ясоване, оскільки емпіричний досвід ще не набув значного поширення, хоча вже можна з упевненістю говорити про варіативність і потенціал цього жанру. Усе частіше до стилістики тексту додають власне інформативні елементи у вигляді аналітичних довідок; вражень очевидців; історичні екскурси. Останні мають функціонувати і як спогади власне героя, і як офіційні документи, де передано дух і характер епохи, про яку може згадати герой.

Аналітичний елемент у портретному інтерв'ю також важливий із погляду респондента, що подекуди воліє підсилити власне інформативну частину розповіді посиленнями на інші джерела. Доцільним буває спільне прагнення журналіста й респондента максимально представити героя в практичному нарисі, звернувшись до характеристик індивіда іншими особистостями. Так, елементом трансформації жанру, на нашу думку, слід вважати факти, коли до архітекτονіки портретного репортажу вводять частини інтерв'ю з іншими героями, причому характеристики їх можуть бути різноманітними: від позитивних до стримано-негативних.

Портретне-інтерв'ю в такому вигляді, по суті, постає як психоаналіз особистості, причому і від журналіста, і від респондента залежать якісні характеристики складного аналізу.

Портретне інтерв'ю, таким чином, розширює межі жанрової групи. Залишаючись пріоритетом інформаційно-публіцистичної групи жанрів, портретне інтерв'ю набуває ознак також групи

художньо-публіцистичної. Це особливо актуально в час масифікації культури, панування стереотипів, космополітичних штампів у свідомості пересічних читачів, глядачів. За зовнішніми характеристиками портретне інтерв'ю займає, як правило, шпальту друкованого видання. Якщо при цьому використовують графічні елементи, фотографії героя, то матеріал може бути розверстаний на розвороті газети чи журналу. Для підсилення інформаційного підтексту, емоційного звучання редакція підверстує до тексту основного матеріалу аналітичний елемент у вигляді колонки-хроніки, що як правило, подають іншим кеглем, курсивом або напівжирним шрифтом.

Деякі вітчизняні дослідники передбачають реанімацію давнього жанру – гумористичного інтерв'ю. При цьому, однак, не пропонують дефініцій жанру, лише подають історичну довідку, що гумористичні інтерв'ю були поширені явищем у тоталітарну епоху на сторінках таких популярних колись видань, як “Крокодил” та “Перець” [6]. Дотепер не виокремлено саме гумористичного ракурсу аналізованого жанрового матеріалу, не з'ясовано у чому він полягав (у порушенні гумористичних питань, в адекватних відповідях), чи можна назвати гумористичними інтерв'ю, в основі яких лежить кумедна історія, що трапилася з респондентом. Така жанрова невизначеність навіть на рівні побутової свідомості породжує відповідну реакцію, актуалізуючи питання про те, чи існує взагалі гумористичне інтерв'ю, чи слід наголошувати на особливій стилістиці ведення бесіди у звичайному, класичному інтерв'ю, побудованому за принципом запитання – відповідь.

Дехто з науковців стверджує, що час гумористичного інтерв'ю, зважаючи на стан суспільної свідомості, ще не настав. Відродження жанру – неминуче, оскільки менталітет української нації, передбачає іронічно-гумористичне ставлення до світу [3].

Принципи свободи вибору, моральної відповідальності, внутрішні корпоративні редакційні правила стали основою поведінки вітчизняних журналістів у ході підготовки особливо складних експериментальних матеріалів, у яких відбуваються жанрові переходи, існує можливість варіативних шляхів у відборі фактажу та ін.

Особлива моральна відповідальність – пріоритет групи журналістів, які в умовах політичної громадської думки в Україні

працюють у партійних виданнях. Вони мають особливо ретельно дотримуватися принципів відбору фактів; не виявляти прагнення до штучного експериментування над жанрами для максимальної політичної агітації на користь тієї чи тієї ідеї. Адже “політична діяльність переважно спрямовується не на безпосереднє задоволення проблем, а на закріплення і встановлення певного принципу, порядку, умов загального розв’язання суспільних проблем” [11].

Проблеми, що виникають у процесах трансформації, інваріантності жанрів, полягають насамперед в їхній ідентифікації в процесі журналістської діяльності. Конфліктні ситуації, що трапляються між журналістом та інвесторами, часто спричинені нерозумінням жанрової специфіки. Інвестор замовляє матеріал репортажного характеру, а виходить аналітика з елементами інтерв’ю та ін. Таких реальних прикладів можна наводити безліч, але всі вони спонукають до висновку, що необхідна кропітка наукова робота з ідентифікації груп жанрів, оскільки без неї журналістська практика зупиниться в індивідуальному, спонтанному творчому пошуку.

Питання ідентифікації набули особливої актуальності в наш час, коли жанрові групи, відповідаючи проблемам практичної журналістики, стали розвиватися, трансформуватися настільки швидко, що їх не можуть проконтролювати відповідні працівники редакційних колективів. На практиці це означає – неправильно поставлене завдання, отже – неправильно зібрану інформацію, унаслідок – дубляж жанрів на одній шпальті, коли, замість репортажу з добіркою інформаційних заміток, маємо два репортажі без “розбивки” і т. ін. Трансформація жанрів – це творчий процес, як кожна творчість, вона має яскраво виражене емоційне забарвлення.

Отже, ідентифікація жанрів має відбуватися кількома шляхами. Найголовніший і перший із них – це, звичайно, наукова робота, пов’язана з проблемами жанроутворення. Другий шлях не менш ефективний, бо полягає в практичному відпрацюванні методології варіативності жанрів у редакційному колективі. Важливу роль при цьому відіграє аналіз як процесу, так і кінцевого результату творчої діяльності за певний термін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Вайшенберг З. Новинна журналістика / З. Вайшенберг. — К.: Академія української преси; Центр вільної преси, 2004. — 260 с.
2. Вакуров В. Н. Стилистика газетних жанрів / В. Н. Вакуров, Н. Н. Кохтев, Г. Я. Солганик. — М.: Высш. шк., 1978. — 248 с.
3. Василенко М. К. Динаміка розвитку інформаційних та аналітичних жанрів в українській пресі / М. К. Василенко — К.: Інститут журналістики КНУ ім. Тараса Шевченка, 2006. — 236 с.
4. Гол Дж. Онлайн-журналістика / Дж. Гол — К.: К.І.С., 2005. — 122 с.
5. Кім М. Н. Жанры современной журналистики / М. Н. Ким. — СПб.: Изд-во Михайлова В. А., 2004. — 355 с.
6. Москаленко А. З. Методичні вказівки до вивчення теми “Інформаційні жанри радянської газети”. / А. З. Москаленко, В. В. Лизанчук, В. А. Качкан, М. К. Василенко. — К.: КДУ, 1990. — 92 с.
7. Тертична В. Ф. Самовдосконалення особистості: культурологічний аспект: Автореф. Дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук: спец. 09.00.04 / В. Ф. Тертична. — Харків, 1999. — 16 с.
8. Техніка інтерв'ю : [посібник / адапт. та пер. з фр. Ю. Сарбі, А. Лазаревої ; під ред. Ю. Лазарева та ін.]; Ін-т мас. інформації (Київ), Центр підготов. й вдоскон. журналістів (Париж). — К. : Еліс, 2000. — 120 с.
9. Ученова В. В. Метод и жанр: диалектика взаимодействия В. В. Ученова // Методы журналистского творчества / [под ред. В. М. Горохова]. — М.: Изд-во Моск. ун-та, 1982. — С. 75–89.
10. Фихтелиус Э. Десять заповедей журналиста / Эрик Фихтелиус ; [пер. со шведск. В. Менжун] — Kalmar : Fojo, 2003. — 155 с.
11. Філософія політики: Підручник / [керівник редкол. Л. В. Губерський]. — К.: Знамя України, 2003. — 400 с.

А. ИВАЩУК

ТРАНСФОРМАЦИЯ ЖАНРОВ И ПРОБЛЕМА ИХ ИДЕНТИФИКАЦИИ В ТЕОРИИ И ЖУРНАЛИСТСКОЙ ПРАКТИКЕ

Статья посвящена исследованию трансформации жанров, проблемам их идентификации в теории и на практике, основываясь на исследованиях

отечественных и зарубежных исследователей.

Ключевые слова: жанр, репортаж, трансформация, журналистское расследование, вариативность, интервью.

A. IVASCHUK

TRANSFORMATION OF GENRES AND PROBLEM OF THEIR IDENTIFICATION IN THEORY AND PRACTICE

The article investigates the transformation of genres, identifies their problems in theory and in practice, based on the research of domestic and foreign researchers.

Key words: the genre, reporting, transformation, investigative journalism, variability, interviews.

УДК: 821.112.2.09.811.112.2'23

Мирослава КОЛОДІЙ

ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНЦЕПТІВ У СУЧАСНІЙ КОГНІТИВІСТИЦІ

Стаття присвячена дослідженню концепту як одного з ключових лінгвістичних понять. Пропонується характеристика різних підходів до визначення поняття «концепт», розглядається роль концепту в формуванні національної концептосфери.

Ключові слова: концепт, концептосфера, когнітивізм.

Вивчення взаємодії мисленнєвих когнітивних і мовних чинників у процесах вербалізації комунікативних одиниць і текстів є, на думку С. Нікітіна, важливим завданням сучасної лінгвістики, психолінгвістики та теорії мовленнєвої діяльності [9, с. 30]. Дослідження знань, що використовуються у процесі мовного спілкування, є актуальним напрямом когнітивних студій. **Метою** цієї статті є проаналізувати різні підходи до визначення концептуальної організації знань в ході комунікації, розглянути поняття «концепт» і визначити його місце у формуванні національної концептосфери.

У когнітивній лінгвістиці ментальні процеси не лише базуються на презентаціях, але й відповідають певним процедурам